

Чл.-кор. проф. Васил Николов: „Тракийската древност активира потенциала на БАН“

Първият общоакадемичен проект в БАН роди и първия голям интердисциплинен сборник. Проектът „Траките – генезис и развитие на етноса, културни идентичности, цивилизационни взаимодействия и наследство от древността“ обедини усилията на 90 учени от 18 института на БАН. С него се възражда и традицията на голямото частно гарителство.

– Проф. Николов, сборникът „Тракийската древност...“ е едно от събитията на научния живот в България. Бихте ли разказали кога и как се зароди идеята за подобен мащабен проект, обединяващ потенциала на БАН в различни области?

Това е първият общоакадемичен проект на БАН, който започна по времето на предишния председател на БАН, акад. Стефан Воденичаров и беше продължен от новото ръководство с председател акад. Юлиан Ревалски. Участвах от самото начало, което беше трудно. И сега, ако започнем друг такъв проект, пак ще бъде трудно. Интердисциплинността не е нещо необичайно за Академията, но все пак в БАН всеки институт работи по определена проблематика, има свои планове, задачи, трудно е съчетаването на научни дейности между природните и хуманитарните науки.

Проектът възражда и забравената традиция на гарителството и то на частно-

Сборникът *Тракийската древност...*

Чл.-кор. проф. г.и.н. Васил Николов е заместник-председател на БАН. Археолог, специалист по късна праистория, с публикации за новокаменната, каменно-медната и ранната бронзова епоха (VII – III хилядолетие пр. Хр.). Бил е директор на Националния археологически институт и музей на БАН и ръководител на многобройни археологически разкопки. Сега ръководи проучването на най-стария сологобивен център в Европа – „Провадия-Солницата“ и на раннонеолитното селище „Слатина-София“ – емблематични центрове на първата европейска цивилизация. Ръководител е на общоакадемичния проект „Траките – генезис и развитие на етноса, културни идентичности, цивилизационни взаимодействия и наследство от древността“, първият етап на който приключи с публикуването на изданието от него сборник „Тракийската древност: технологични и генетични изследвания, история и нематериално наследство“.

то дарителство. Идеята за изследване на тракийската древност с голямо частно дарение е на акад. Антон Дончев. В един разговор с г-н Петър Манджуков, който проявил интерес към траките, той му предложил да финансира проект на БАН за тях. Манджуков се съгласил и преди две години дари на академията 400 хил. лв.

Самата работа стартира с покани до институтите на БАН да предложат теми, които археолози, историци на древността, химици, физици, палеозоолози, палеоботаници, фолклористи и етнографи заедно могат да развият в интердисциплинни проучвания. Идеята беше да се ангажира потенциала на Академията по проблематика на културното наследство. Трудно е да се започне такова нещо, но някои институти се захващаха по-активно, после се включиха и грузи, видях се, че може да стане нещо интересно. Това запаля хората - около 90 учени от 18 института на БАН и няколко специализирани звена.

Преди повече от година поех ръководството на проекта. Тогава се смяташе, че резултатите ще бъдат публикувани в отделни специализирани издания, но си казах, че след като правим общоакадемичен проект, добре е да намерим форма, чрез която той да завърши като общо представяне на резултатите. Предложих да направим сборник с публикации на всички изследвания и като знак на благодарност той да бъде посветен на 75-годишнината на дарителя Петър Манджуков. Създаването на сборника също ми струваше доста усилия, защото е необичайно. Имаме първи общоакадемичен проект и първи общ сборник на всички, които участват в проекта. Беше трудно, но аз се надявам, че това е база, която можем да разширим нататък.

Важно е и като подкрепа на позабравената идея за частното дарителство на БАН. Държа да припомня, че след 1944-а година са били национализирани всички частни фон-

дове на БАН, а те са били точно 63. Така реално се прекъсва традицията на дарителство, което финансира Академията още от Възраждането. След 1989-а беше възстановено дарителството, но предимно институционалното - от организации и фондации, примерно от германската фондация „Александър фон Хумболт“ - най-голямата научна фондация в Европа. Тя дарява на институти, в които работят български учени-хумболтианци. Обикновено се получават дарения в апаратура и книги - в зависимост от нуждите. Да отворя една скоба - аз съм хумболтианец, акад. Евгени Головински, главният редактор на „Природа“, също е хумболтианец, даже той е човекът, който създаде модерния Хумболтов съюз в България.

На нас обаче ни липсва частното дарителство. В последните години има традиция академици да даряват средства за

подкрепа на някакъв малък проект, но дарението на Петър Манджуков е много мащабно. То даде възможност за широки, цялостни проучвания по определена тема и е важен жалон за бъдещето. И напред трябва да представяме интересни проекти на хора, които биха могли да ги финансират. В случая с Петър Манджуков проектът не е свързан с бизнеса му, но той иска да помогне за научни изследвания в областта на културното наследство. Това е контекстът, в който се разви проектът и за мен беше важно накрая да се публикува обща научна работа - имаме традиция в археологическата гилдия, като приключим теренните проучвания на важен обект да правим съвместна публикация от всички учени от екипа.

Разбира се, ние дължахме и един видим резултат на Петър Манджуков. И не само на него, защото трябваше да покажем и

Представянето. Акад. Юлиан Ревалски и Петър Манджуков

Представянето. Говори Петър Манджуков

на българското общество как се използват паричните дарения за наука, да покажем на хората, които биха ни помогнали с дарителство за наука, че техният жест няма да остане незабелязан, че ние ще популяризираме даренията за научни изследвания. Това също беше в контекста на идеята за този сборник.

Освен това държах текстовете да бъдат четивни, написани в популярен стил. Разбира се, в него са събрани научни статии, но аз като отговорен редактор се опитах, заедно с авторите, да направя материалите по-четивни. За един учен е лесно да пише сложно, да борава с научната си терминология и да го разбират само няколко колеги, но това е грешка. Като зампрезидент на БАН наблюдавам отношенията на Академията с обществото и не се уморявам да повтарям на колегите, че

трябва да се научим да говорим на човешки език, да обясняваме разбираемо, за да стигнем до хората. Дължим им го. Широката публика – това всъщност са данъкоплатците, които в крайна сметка плащат за научните ни изследвания. Те трябва да са информирани какви са нашите научни достижения (а ние имаме върхови постижения) – но това е възможно да стане само на „техния“ език.

Сборникът „Тракийската гревност...” е резултат от огромен научен труд. Съдържа 33 статии от 72-ма автори от различни специалности. В него действително е показан многостранен интердисциплинен подход. Ще бъде много полезен за български специалисти, работещи в сферата на културното наследство. Много важно е и огласяването на тези резултати за една международна аудитория. Затова Петър

От ляво надясно – Иван Гранитски, Петър Манджуков, акад. Стефан Воденичаров, акад. Васил Гюзелев, акад. Константин Косев

Манджуков пожела да финансира и английска версия на сборника и там ще включим още поне няколко статии, които сега се довършват.

– Сборникът е великолепен полиграфичен продукт, с твърда обложка и много снимки, но за да стигнете до по-широка аудитория, особено младежка, не смятате ли да направите и интернет сайт?

Обсъждахме такъв вариант, но в момента той не е актуален, защото имаме много работа, а сайтът изисква поддръжка. Има варианти да качим в интернет PDF, но и това е сложно. А и хартията си е хартия. Трябва да се търсят форми за привличане на младите, но не може всичко наведнъж. Стараем се да правим възможното.

– А интердисциплинността не започна ли още от Вашия проект за изследване на Солницата край Провадия, за който писахте и в сп. „Природа“?

Започнах разкопките на Солницата край Провадия през 2005-а година, там отначало не знаехме изобщо какво проучваме. Беше огромна земна купа – 22 метра висока и 105 метра в диаметър. Не приличаше нито на тракийска надгробна могила, нито на праисторическа селищна могила, а накрая се оказа съчетание на двете. Аз очаквах, че ще има остатъци от древно производство на сол, но не знаех нищо по тази тема, която се оказа страшно интересна. Солта всъщност е първите пари и чрез нея е било натрупано огромно богатство. Край Провадия е най-старият праисторически солдобивен център и най-старата каменна крепост в

Европа. Солта е направила хората от Солницата много богати, но това е изисквало търговия на дълги разстояния и много сериозни мерки за охрана на богатството на място, а това означава организация, йерархия, пътища, строителство. Като хумболтианец, през 2010 г. заедно с двамата колеги-хумболтианци направихме голям международен Хумболтовколег (симпозиум), финансиран от фондацията. В Провадия тогава дойдоха 80% от добрите специалисти по солдобив в древността, международно утвърдени учени. Симпозиумът се казваше „Солта е злато: най-старото солдобиване в Европа“. Участниците не бяха задължително археолози и историци, там беше и акад. Головински - биохимик, той имаше доклад за въздействието на солта върху човека. Включиха се и други специалисти от природните науки, защото проблематиката го изисква. Солта беше нова тема за българската историография. Стана ясно, че благодарение и на солта в района на Източните и Централните Балкани възниква първата европейска цивилизация. Тези, които са произвеждали сол край днешна Провадия, са били абсолютни монополисти за огромния регион от Карпатите до Бяло море, от Черно море до Босна и затова вероятно са били най-богатите хора в Европа по това време.

– Ползвахте ли международен опит за развитието на тази интердисциплинарност?

В началото нямаше откъде да почерпим. На симпозиума за солпроизводството обаче дойдоха колеги от Франция, Италия, Германия, Румъния, Холандия, Испания. Навсякъде производството на сол става по различен начин, при това то започва доста по-късно отколкото в Солницата, където началото на това специализирано производство е около 5500 години пр. Хр. По източните склонове на Карпатите в Румъния започва по същото време, но там технологията е различна. Модерният за епохата метод за солдобив

чрез изваряване на разсола в керамични съдове е открит именно от хората край Провадия. В румънските производствени места са запалвали клада от дърветата, хвърляли са солена вода върху възглениите, водата се изпарявала, солта е оставала по възглениите, а после хората я изстързвали от дървесните останки. В нашата Солница изпаряването на разсола започва в керамични съдове, наредени в големи куполни пещи в жилищата. После преминават към вкопани съоръжения извън селището, но изпаряването на разсола отново се извършва в керамични съдове, марки и много по-големи. Дълго се чудехме защо най-старото обработено злато в света е открито във Варненския некропол. Преди 7-8 години обяснението беше дадено в моя статия, публикувана в Германия – златото е получавано в региона на Варненските езера в резултат на търговията със сол. Производителите на сол край Провадия са изнасяли солта и са внасяли различни предмети. Износът е ставал чрез Провадийска река и каботажно по морето или сухопътно през Айтоския проход на юг. Всички предмети, които се откриват във Варненския некропол са вносни, освен керамичните съдове, които явно са местно производство, а дългите кремъчни пластини (около 40 см), които бележат социален статус, са добити в района на Разград, където се намира най-добрият кремък в Югоизточна Европа. Всичко останало идва от юг. Медта е от района на Странджа и от Старозагорско (от Мечи кладенец), а златото е промивано от пясъците на някои реки, също на юг. Трудно е да се проследи тази търговия, защото самата сол не може да се запази, тя се разтваря. Може да се намерят обаче съдове, в които е съхранявана или изварявана и те да бъдат изследвани. Химически солта е натриев хлорид - имаше опити за изследвания на такива съдове на базата на хлора, стана ясно, че той не дава добри резултати, сега пак се изследва на базата на натрия, вече има разработени методики, които доказват използването на специално произведени керамични съдове за тази цел.

– Споменахте за търговия в праисторическата древноост...

Представете си онази епоха все пак. Без сол нито човекът, нито животните могат да живеят. Това съвременните хора не го отчитат, защото лекарите им говорят непрекъснато да ограничават солта, но тя е жизнено необходима за организма. На човек са му необходими ежедневно 2 г сол на 10 кг тегло. За съвременните хора набавянето на сол изобщо не е проблем – в ресторанта солницата стои постоянно на масата, в магазина солта не свършва, а и солта е във всичко, което консумираме – сирене, месо, хляб, колбаси и т.н. За древните хора не е било така. Когато усядат като земеделци и скотовъдци, те трябва да се грижат за осигуряване на солта – за себе си и за животните. На една крава на денонощие ѝ трябва минимум 50 г сол. Вярно, животните умеят сами да си търсят в природата, намират си места по ливадите със солена трева. И след като в целия този регион има монополист върху солта, той я е изнасял. Това предполага организация – и за търговия, и за защита. Има и внос – на суровина, най-вече медна руда от юг. Днес вече се знае, че край Варненските езера е съществувал металургичен център. Правени са медни предмети, бележещи социален статус и сечива за обредна дейност. Внасяни са миди спондилус от Егейско море, които се трият на грапав камък докато станат гривна, която също е белег за висок социален статус. Така че търговията на базата на солта се е завъртяла в невероятен за времето си обем. В Провадия проучихме съоръжение, което е давало около 5 тона суха сол на едно зареждане. Това е яма от времето на Варненския некропол, пълнена с огромни керамични съдове. Технологично е изпипано до последно, имали са много сол и естествено е трябвало да си палят богатството.

Има останки от три каменни отбранителни системи около селището. Тук за първи път тогава се появява затворената каменна отбранителна стена. Това ста-

ва около 4700 г. пр. Хр. Втората стена е огромна, може би като на средновековния Константинопол, но провадийската е от V-то хилядолетие пр. Хр. Третата отбранителна система е уникална. Склоновете на цялата селищна могила са покрити с каменна обшивка догоре, до 7 метра височина. Изградени са и няколко дузини радиални стени, които оформят нещо като лабиринт пред нападателите. Никъде няма такова нещо, никъде другаде! Както свидетелства радиовъглеродното датироване, това се е случило три хилядолетия преди критско-микенската цивилизация и две хилядолетия преди първите пирамиди в Египет.

Променят се представите за „началото на историята“. И не го казвам само аз, малко преди мен го написаха чужди специалисти. Първото йерархично общество в Европа се е развило в района на Варненските езера. Дълги години дискутираха, за да убедят много колеги от Западна Европа, че първата европейска цивилизация се е развивала тук, в района на Източните Балкани. Днес специалисти от Европа и САЩ не само приемат тази теза априори, но и работят за нейното обогатяване. Първите земеделци и скотовъдци са дошли на Балканите от Предна Азия, но тук започва адаптация към друга природна среда, което ражда и значителни иновации. Така възниква първата европейска цивилизация. Има различни хипотези за причините на преселението им. Знаем вече, че става дума за климатични промени, включително засушаване, което ги принуждава да се местят и тук те намират различна ситуация. Адаптират се към нея, променят много неща – къщите, някои принципи на земеделието и скотовъдството. Наскоро в списание Nature имаше голяма статия, в която голям екип от учени са направили генетично изследване на 230 скелета и потвърждават, че първите земеделци в Европа идват от Предна Азия. Отдавна постулирах Централнобалканския път, предимно по голямата на Струма, но въз основа на материалната култура, последваха и много групи доказателства според кон-

Археологически разкопки в София

кретни аспекти на гревните останки, но сега вече това е потвърдено и от генетичното изследване.

А после? Ами цивилизациите се местят на други места. Защо? За съжаление, на Балканите няма залежи от калаена руда, а без калай не може да се прави бронз. Медта е мека и не върши работа за сечива. Когато хората в Средна и Западна Европа успяват да създават бронзовата сплав, те изведнъж гърпат бързо, правят ефикасни оръжия и на този фон Балканите и Югоизточна Европа започ-

ват да изостават. Производителността на труда тук се забавя.

– Има ли международно сътрудничество по тази балканска цивилизация? Особено със съседните страни...

Да. Съседите също проявяват интерес, защото в крайна сметка нещата засягат и техните днешни територии. Териториалният обсег на първата европейска цивилизация включва и части от днешна Румъния,

Поглед отгоре към Провадия – Солницата от последния сезон

Сърбия, Македония, Северна Гърция, Европейска Турция. Сътрудничим си в проучванията. Нашият Национален археологически институт и Археологическият институт в Белград имаме проект за проучване на Централните Балкани. Сега ще започнем проект с македонски колеги, който ще бъде между нас, македонски и сръбски праисторици. Проблематиката е изключително интересна и намира отклик сред много специалисти по света. На симпозиума по праистория на Черноморския регион през 2012-а във Варна гойохова над 100 праисторици.

– В сборника има изследвания за генетика, за калай, за рентгенография, за сравнителен анализ на пигменти и др. Как те се вписват в историческата тематика?

Да, има много интересни интердисциплинни изследвания, които обогатяват историческата картина. Появиха се интригуващи резултати. Да вземем сравнителния анализ на пигменти. Оказа се, че траките са използвали виолетова боя, която е била много скъпа и се получава трудно. Ако за стенописите на една гробница е използвана

такава боя, това означава, че погребеният е бил наистина богат. Изненада ни изследването на калая. Бяха проучени бронзови предмети, които типологически, като форма и украса, показваха връзка със Средна Европа, но не беше ясно дали идват от там или са местно производство. Съставът на бронза, а именно наличието на антимонон, показва, че бронзът не може да е получен на Балканите, а само в Средна Европа, което е доказателство за търговия между тези региони.

Генетичните изследвания също са много интересни, те могат да стигнат до най-дълбока древност, макар че към тях има и спекулативен интерес. В последните години много започна да се говори за произхода на съвременните българи и току из пресата се подхвърля, че примерно 40% от нашите гени са от времето на неолита. Може и така да е, но това е абсолютно недоказано. В първата си книга „Дълбоки корени“ Александър Фол беше писал, че през тая земя са преминали 42 етноса, а това беше в края на 60-те. После проучванията са добавили още и днес сигурно могат да се изброят 50-60 племена или етнически групи, преминали тук и споменати под някаква форма в изворите. Всички те са оставили следи от своите гени тук и понеже няма археологически и исторически доказателства за прекъсване на живота по тая земя от началото на неолита, т.е. от края на VII хилядолетие до днес, със сигурност може да се твърди и чисто теоретично, че в нас носим древно наследство. Подчертавам, няма никакви археологически или исторически данни за прекъсвания в обитаването на нашия регион. Говореше се дълго време за прекъсване в живота между каменно-медната и бронзовата епоха, но тази идея вече е отхвърлена. Да, тогава явно има съществена промяна на климата, хората от земеделци и скотовъдци се превръщат в полуномади, престават да се занимават със земеделие, защото климатът е много сух и тръгват след животните, търсещи паша. Напускат селищните могили, но не изчезват, а се движат по земите, които преди това

са давали богатата земеделска продукция. Чак след повече от едно хилядолетие, след нова промяна на климата, те създават отново селища върху селищните могили или край тях. Това показва, например, и радиоуглеродните датировки от Карановската селищна могила, където правихме специално прецизно проучване по материали от един сондаж. Оказа се, че хиатусът - времето, в което могалата не е била обитавана, е минимум 1040 години. Напусната е в края на каменно-медната епоха, а новите заселници след хиатуса носят вече материална култура, която причисляваме към началото на бронзовата епоха. Генетичните изследвания са доста сложна тема. Със сигурност тече генен обмен „по вертикала“ - от най-дълбока древност до наши дни, но засега методологията на изследванията не може да даде достатъчно диференцирани резултати. В този смисъл бих посочил работата на една от най-добрите европейски лаборатории за генетични изследвания, тази в Копенхаген, в която досега са вложени може би 30 млн. евро, но все още не се публикуват резултати за изследвания в дълбочина, явно там искат да усъвършенстват изследователската методология, да бъдат сигурни в резултатите си. Много по-сигурни могат да бъдат изследванията „по хоризонтала“, т.е. за търсене на родство между индивиди от едно или близки поколения. В този смисъл очаквах и очаквам резултати за конкретни гробни полета. В Провадия идваха специалисти от лабораторията в Копенхаген, взеха проби за ДНК-анализи от скелетите от некропола на Солницата, датиран в края на каменно-медната епоха. Искях специално да проучат една особена гробна яма с 6 скелета вътре на убити мъже, жени и деца, исках да разбера роднини ли са, но се оказа, че в костите няма достатъчно генетичен материал, че не може да бъде направено такова изследване. Генетични изследвания „по хоризонтала“ се правят и при нас. В сборника има статия за една надгробна могила в Хасковско, където са изследвани останки от хора от желязната епоха, погребани в

питоси. Оказва се, че някои са роднини по бащина линия, другите са роднини по майчина линия. В този смисъл генетичните изследвания могат да дадат много интересни резултати за социалната и демографската структура на древното общество.

В сборника има и чисто исторически и лингвистични изследвания. Те за мен са също много интересни. Една колега доказва, че докъм VI век, т.е. почти до създаването на българската държава, тракийският език е говорен от отделни групи. Така се връщаме до онази известна книга на акад. Димитър Ангелов „Образуване на българската народност“ с проблема за участието на траките в създаването на българската народност. Това е напълно нормално, особено в контекста на заявената по-горе позиция за липса на прекъсване в развитието на живота по нашите земи. Да, народите се срещат, сливат се, съжителстват и от това не винаги остават исторически данни. Добре е да го имаме предвид, когато говорим за славяни, прабългари, траки. Чисто биологически ние сме смесени. Какво значи чист ген, няма такова нещо. Зависи какъв се чувстваш, а не какви хромозоми носиш. Днес има интерес към генетични изследвания, някъде се влагат средства, но вероятно се търсят възможности за получаване на някакви по-скоро прикрити политически аргументи. Генетичните изследвания могат да бъдат използвани в някаква политическа ситуация, затова трябва да се внимава в интерпретацията на техните несигурни резултати.

– В сборника участват биолози, специалисти по природни науки, успяха ли да говорят на един научен език с историците и археолозите?

Естествено, че е трудно, особено в началото. Всеки си гледа от неговата камбана-рия, но при добра организация има разговор. В началото правихме общи срещи, но те бяха по-скоро организационни. А крайният резултат е този сборник, в който всеки си използва неговия подход. Сега е важно да ви-

дим какво се е получило и какво би могло да бъде по-добро. Ясно е, че бъдещето е на интердисциплинните проучвания. В археологията това върви от поне 40 години, просто не можеш да възстановяваш историята, без да имаш разностранни извори. Археологическата наука е вече комплексна, работата в културния пласт с останки от древността е само един от етапите, началото. Сега правим многобройни различни изследвания - затова и говорим за археологическа наука. Ето този сборник показва, че няма друг път, освен археологическите останки да бъдат интердисциплинно изучавани и това води до идеята за създаване на научна структура, която да се занимава с археологическа наука. Трябва да се знае, че реконструирането на миналото е резултат на комплексен подход, а не както беше преди - намираме един предмет и почваме да гадаем около него.

– При тази интердисциплинност можем ли да говорим за синергия - взаимоотношение, при което полученият ефект е по-голям от сумата на отделните съставки?

Това е модно понятие, ние, праисториците, отдавна сме го осъзнали и още поколението преди мен работеше по този начин. Дори имаше организирана такава секция в нашия институт, но това беше някак си инцидентно. Сега трябва да действаме институционално, да се подберат специалисти, да се работи по програма, да имаме методика за изследване на древността, за да стигнем по-дълбоко в реконструкцията на историческото познание. Дори и да има писмени източници, а за праисторията просто няма такива, ние сме длъжни да търсим и да извлечем цялата възможна информация от земята, с помощта на различни специалисти - астрономи, физици, химици, биолози, геолози... Сборникът дава примери за подобна синергия. В една обречена яма от тракийското светилище при с. Малко Тръново, Чирпанско са установени стотина метални предмети. Изследване-

Археологически разкопки на неолитно селище – София

то показва, че те идват от различни региони на Източното Средиземноморие, което е много важен резултат за възстановяване на целите на обредността, извършвана от един майстор-металург в мястото на неговото сакрално общуване с боговете.

– Има няколко материала за коне. Те как-во ни казват?

Интересни неща, има генетично изследване на японски и български специалисти, беше

направена и абсолютна датировка на конски кости от потъналото селище Урдовиза. Ние дълго време се колебаехме и се оказа, че наистина са от ранната бронзова епоха, там са едни от първите одомашнени коне. Има изследвания за корените на тракийските коне, които се базират върху скелетите от надгробните могили и от изображенията на т.нар. „тракийски конник“. В тях се доказва, че от тракийския кон по някакъв начин се стига до съвременни породи, дори до арабския кон. Това все пак са генетични

изследвания и аз не мога да взема отношение към тях. Самата тема обаче е важна, траките са силно свързани с конете и трябва да се изследват нататък.

– А за траките в момента не се ли говори много повече, отколкото реално знаем за тях?

В работата по сборника ми бяха интересни и опитите не само за търсене, но и за конструиране на тракийско наследство в съвременността. Едно време постоянно се казваше „ето това е от турско, онова пък е от римско“, а сега все по-често се подхвърля „от тракийско“. Около представата за наследството на траките има даже някакъв ентусиазъм. През последните 10-ина години се раждат туристически обекти, празници, екопътеки, даже легенди, свързани с траките. Показателен е случаят със село Склаве до Сангански. Името напомня на латинската дума за „роб“ и оттам тръгва идеята, че на това място е имало пазар на роби в древността. Дошли римляните, разбили племето на медите, пленили Спартак, продали го като роб и ето един готов сюжет за филм. А от къде започва всичко – там в последните векове е имало пазар за животни и някому хрумва, че има връзка с легендата за пазара на роби. Хайванпазарът отдавна го няма, а сега се разиграват самодейни постановки, наподобяващи античността – маршируват легионери, готви се римска храна, възстановява се пазара на роби, и т.н. Правели го през година, но сега вече е ежегоден. И печелят добре. Нищо лошо, хората се забавляват. При античния град Нове също има „римски“ фестивал, при Старосел се възстановяват тракийски жречески ритуали. Това е шоу, а не история. Професионалните историци могат и да се гразнят от тази самодейност, но това поражда интерес у другите хора. А в случая има и любов към историята, която аз не мога да не уважавам. Нека

обаче нещата да се правят така, че да отговарят по някакъв начин на състоянието на науката. Като правят римска кохорта, тя да е достоверна като облекло и организация.

Сега съм и за много отрицателен пример. До провадийското село Неофит Рилски има някаква „възстановка“ на „праисторическо село“, построили са едни примитивни къщички, които нямат нищо общо с това, което ние установяваме в останките от праисторически селища. Дразня се, защото съвсем наблизко разкриваме действителен център на първата европейска цивилизация „Провадия-Солницата“ и е очевидно, че създателите на този комплекс са имали високи познания и култура. В Неофит Рилски са произвели такъв примитив, че никога праисторически човек не би могъл да живее в него. И в най-ранната праистория хората не биха живели в такива колиби. Обидно е за древните земеделци и скотовъдци от неолита и халколита. Не е почтено да се събират пари за абсолютни измислици. Това не трябва да се допуска. Това са опити за конструиране на измислена древност. В последните две-три десетилетия аз и много мои колеги представяме непрекъснато обогатяващи се доказателства за високоразвитата ранноземеделска цивилизация, а тези хора там, явно от некомпетентност за древното минало, го представят примитивно и заблуждават посетителите на обекта.

А по принцип стремеж към конструиране на минало съществува, включително и на Балканите, и това може да бъде опасно. Научните изследвания не винаги могат да проникнат достатъчно сигурно и пълно в древността, а това отваря простор за политика, пропаганда, спекулации. Срещу подобни тенденции може да се използва интердисциплинарният подход, пример за който е сборникът, дал повод за този разговор. ■

Интервюто взе Христо Мишков

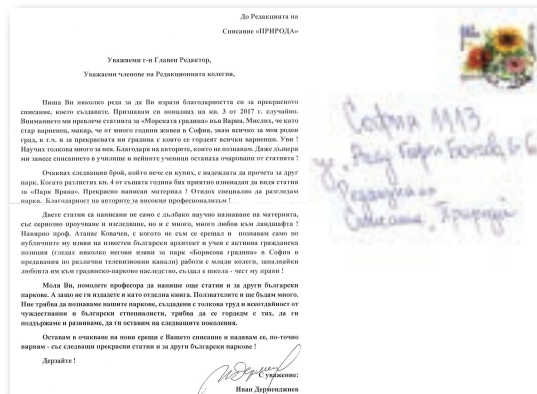
До Редакцията на Списание «ПРИРОДА»

Уважаеми 2-н Главен Редактор,
Уважаеми членове на Редакционната колегия,

Пиша Ви няколко реда, за да Ви изразя благодарността си за прекрасното списание, което създавате. Признавам си, попаднах на кн. 3 от 2017 г. случайно. Вниманието ми привлече статията за «Морската градина» във Варна. Мислех, че като стар варненец, макар че от много години живея в София, зная много за моя роден град, в т.ч. и за прекрасната ни градина, с която се гордеят всички варненци. Уви! Научих толкова много за нея. Благодаря на авторите, които не познавам. Даже планирах да занеса списанието в училище и нейните ученици останаха очаровани от статията!

Очаквах следващия брой, който вече си купих, с надеждата да прочета за груг парк. Когато разлистих кн. 4 от същата година бях приятно изненадан да видя статия за «Парк Врана». Прекрасно написан материал! Отидох специално да разгледам парка. Благодарност на авторите за високия професионализъм!

Двете статии са написани не само с дълбоко научно познаване на материята, със сериозно проучване и изследване, но и с много, много любов към ландшафта! Навярно проф. Атанас Ковачев, с когото не съм се срещал и познавам само по публичните му изяви на известен български архитект и учен с активна гражданска позиция (гледах няколко негови изяви за парк «Борисова градина» в София

в предавания по различни телевизионни канали), работи с млади колеги, запазвайки любовта към градинско-парковото наследство, създаде и школа - чест му прави!

Моля Ви, помолете професора да напише още статии и за груги български паркове. А защо не ги издадете и като отделна книга? Ползвателите ѝ ще бъдем много. Ние трябва да познаваме нашите паркове, създадени с толкова труд и инвестирани от чуждестранни и български специалисти, трябва да се гордеем с тях, да ги поддържаме и развиваме, да ги оставим на следващите поколения.

Оставам в очакване на нови срещи с Вашето списание и надявам се, по-точно вярвам - със следващи прекрасни статии и за други български паркове!

Дерзайте!
С уважение: Иван Дерменджиев

Уважаеми 2-н Дерменджиев,

Благодаря за писмото и за високата оценка, която давате на списание „Природа“. Подобни писма са стимул за редакцията, въпреки много трудната ситуация – както финансова, така и в печатните медии като цяло - да продължава да работи и да се придържа към принципите, които е спазвала и досега. А нашата цел е да създаваме качествено като ниво на знанията, но и популярно като изложение българско списание за природните науки. Да даваме трибуна за изява на значителния научен и творчески потенциал, който е концентриран в институтите на БАН и университетите у нас. Тази задача, повярвайте ми, не е лесна, но когато

имаме отзиви като вашия, сме убедени, че можем и трябва да продължаваме.

Що се отнася до желанието ви да помолим проф. Ковачев да напише статии и за груги български паркове, то бе изпълнено още преди да сме получили писмото ви и в брой 2 ще можете да прочетете за двореца Евксиноград. Идеята за издаването на тези материали в книга е интересна, но трудно осъществима за момента. По принцип списанието държи на високото научно качество на материалите, така че те запазват актуалността си дълго и оформянето им в тематични сборници и книги е полезна идея. Дано да се осъществи по-скоро.

Акад. Евгени Головински